

УДК 246.8

Ярош Ольга**ХРИСТИЯНСЬКА САКРАЛЬНА МУЗИКА:
УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ**

Одним із структурних елементів будь-якої релігії є релігійний культ, а одним із засобів культу є релігійне мистецтво, яке в нашій статті буде представлено сакральною християнською музикою в українському контексті її розвитку.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що музика, як унікальний за духовною проникливістю чинник впливу на емоції, свідомість і підсвідомість людини, є одним із найважливіших елементів релігійної культової практики. Релігійна музика розвивалася разом із релігійними практиками, що зумовило формування потужних музичних традицій у рамках кожної релігії людства. Аналіз християнської сакральної музичної традиції в контексті її розвитку в Україні на прикладі православного музичного мистецтва дозволить дослідити та виявити релігійну ідентичність українського народу.

Метою цієї статті є розглянути сакральну музику українського православ'я в контексті її історичного розвитку й визначити риси національних особливостей цього розвитку.

Проблематиці християнської сакральної музики були присвячені роботи вітчизняних музикознавців. У цій галузі працювали В. Гошовський, Т. В. Гусарчук, Л. Корній, В. С. Кук, А. М. Макаров, І. Тилик, Н. Д. Успенський. Але дослідження цих науковців стосувалися більше музично-теоретичних аспектів, ніж релігійних чи філософських (філософсько-релігійних мотивів творчості композиторів епохи бароко, особливо А. Веделя, було розглянуто в роботі І. Тилика «Сихастська філософська традиція в українській музичній культурі XVII–XVIII століть»). Соціально-психологічний аспект сакральної музики досліджував І. Харитон, психологію впливу музики як елемента культу на свідомість людини розглядав А. Г. Сафронов.

Взагалі ці дослідження представляють собою розрізненні статті або окремі частини монографій, присвячені якомусь одному питанню, але не були систематизовані як релігієзнавча дослідницька робота, яка б освітила конфесійні особливості сакральної християнської музики в контексті розвитку українського християнства.

Всю історію церковної музики, починаючи від київської Русі і до ХХ ст., можна умовно поділити на два періоди і відповідні їм стилі виконання: монодичний і багатоголосний.

На території Давньої Русі церковний спів існував у двох варіантах: візантійському (грецькому) й у слов'янському (болгарському).

Культурна музика давньоруського періоду змінилася від язичницької музики переважно хліборобського культу до християнської богослужбової музики візантійського зразка [1].

З другої половини ХІ ст., за останніх часів панування Ярослава Мудрого, починає творитися саме українська церковна музика, відмінна від грецької і болгарської; постає перше українське огнище церковного співу і взагалі релігійної культури – Києво-Печерська лавра з її Київським наспівом (або розспівом), який стає для України тим, чим для латинського Заходу – григоріанський розспів [8].

Київський спів швидко поширювався по всіх українських землях, змінюючись завдяки місцевим пісенним традиціям. Крім київського розспіву, існували староукраїнські наспіви, які мали декілька видів і певним чином вважалися прадавнім українським багатоголоссям княжої доби. Візантійські зразки церковних піснеспівів видозмінювалися під впливом місцевих, давньоукраїнських співочих форм.

ХVІ століття – століття змін як у становищі Української православної церкви (її занепад і втрата рівноправ'я з католиками у тій частині України, що знаходилася у Польщі), так і у церковній музиці (вплив церковної музики латинського обряду). Духовні піснеспіви стають здебільшого багатоголосними (сприйняття і панування стилю бароко). Вже в середині ХVІІ ст. утверджується свій національний варіант таких жанрів, як хоровий мотет, в якому було досягнуто синтезу західноєвропейського досвіду та національної традиції. Формується власна музична школа. Хоровий партесний стиль за своїми ознаками відповідав художнім принципам тогочасної української літератури, живопису, архітектури.

Доба українського музичного бароко позначена творчістю видатних творців українського хорового духовного концерту – М. С. Березовського, Д. С. Бортнянського, А. Л. Веделя, яких по праву можна вважати класиками цього стилю. Вони блискуче опанували композиторську техніку латинського духовного концерту і, перевтіливши їх на своєму національному ґрунті, створили українську барокову церковну музику без інструментального супроводу. Творчість усіх трьох композиторів виросла на українських національних музично-пісенних традиціях, але з використанням традиційних для церкви грецького, болгарського, київського, лаврського наспівів, кантів, ірмолоїв. А. Ведель творив свої церковні піснеспіви на основі народних пісень з їх національним колоритом і ліричністю. Крім цього, аналіз творчості Веделя дає можливість простежити далі зв'язок світоглядної системи композитора з філософією Сковороди [3; 5; 7].

Аналіз православної музики XIX–XX століття дає нам підставу говорити про безперервність духовної музичної традиції українського православ'я. Яскравим представником композиторської школи XIX століття є М. В. Лисенко [2]. XX століття ознаменоване цікавою парадигмою сакральної творчості українських композиторів стосовно динаміки включеності цього жанру в національні музично-семіотичні процеси. «Нова школа» української духовної музики, що виникла в першій чверті XX ст. (М. Леонтович, К. Стеценко, О. Кошиць та ін.) [4] унаочнювала «інакшість» української духовної музики стосовно, приміром, «петербурзької» чи «московської» шкіл у російській церковній музиці.

Українська християнська духовна пісня – особливий жанр сакральної музики, що виникли під впливом як канонічних літургійних піснеспівів, так і духовних пісень народними мовами; духовна пісня в деяких церквах використовувалася під час богослужінь [6]. Прикметною особливістю духовних пісень необхідно вважати їх позаконфесійність, виражена в поєднанні уніатських та православних пісень. Трапляються також релігійні пісні на духовно-патріотичну та ліричну тематику.

Календарно-обрядові пісні – окремий корпус релігійного музичного мистецтва. Календарні свята й обряди – складний фольклорний комплекс, у якому поєднуються раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високоестетичні традиції та пере-

житкові звичаї. Календарні звичаї та обряди формально узгоджувалися з річним літургичним циклом православної церкви.

Література:

1. Гошовский В. У истоков народной музыки славян / В. Гошовский. – М., 1971. – 152 с.
2. Грінченко М. Історія української музики / Микола Грінченко. – Нью-Йорк 1961. – 539 с.
3. Гусарчук Т. Творчість А. Веделя і деякі тенденції розвитку вітчизняного музичного мистецтва XVIII ст. / Тетяна Гусарчук // Українська музична культура минулого і сучасності в міжнародних зв'язках: Зб. ст. – К., 1989. – С. 79–86.
4. Іванов В. Маловідомі сторінки хорової творчості М. Д. Леонтовича, М. Лонтович. Духовні хорові твори / В. Іванов. – Київ, 1993. – 105 с.
5. Макаров А. М. Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К. : Мистецтво, 1994. – 288 с.
6. Рогов А. Проблеми славянського бароко / А. Рогов // Славянское барокко. Историко-культурные проблемы эпохи. – М., 1979. – С. 6–8.
7. Тилик І. Ісихастська філософська традиція в українській музичній культурі XVII-XVIII століть // Українське музикознавство. Науково-методичний збірник. – К., 2001. – № 30. – С. 42–52.
8. Успенский Н. Д. Древнерусское певческое искусство / Николай Успенский – М., 1971. – 150 с.